

Трудова експлуатація дітей в Україні: актуальні питання та судова практика

Оропай О.О., аспірант кафедри кримінально-правових дисциплін, Факультету №2 Національної академії внутрішніх справ.

Науковий керівник: професор кафедри конституційного, адміністративного та господарського права Академії праці, соціальних відносин і туризму, кандидат юридичних наук, доцент **Раєцька Л.В.**

Кримінальна ситуація в нашій країні протягом останніх років продовжує неухильно загострюватись, що супроводжується політичними, соціальними та економічними чинниками. Люди потерпають від посягань не лише на своє майно, а й в першу чергу від посягань на їх права і свободи. Є ті, які можуть всупереч обставинам протистояти злочинності, а є ті, які потребують захисту і допомоги. Саме тому, вперше в історії кримінального законодавства, у 2001 році, у ст. 150 КК України було передбачено кримінальну відповідальність за експлуатацію дітей.

В науці кримінального права, питанням кримінальної відповідальності за експлуатацію дітей присвятили свої праці такі науковці як: І.М. Доляновська дослідила кримінальну відповідальність за експлуатацію дітей (аналіз складу злочину) (2008 р.), О.В. Паньчук здійснила кримінологічну характеристику експлуатації дітей (2008 р.), Д.О. Калмиков - кримінальну відповідальність за експлуатацію дітей (2011 р.) (у 2012 році Д.О. Калмиков видав монографію "Кримінальна відповідальність за експлуатацію дітей"). Багато науковців торкалися питань експлуатації дітей у своїх підручниках та наукових коментарях. Однак, не зважаючи на дослідження науковців та пошуки вирішення даної проблеми експлуатація дітей залишається актуальною і сьогодні.

Мета даної доповіді - розглянути питання, пов'язані з трудовою експлуатацією дітей в Україні, її причинами та дослідити судову практику вирішення даного виду злочину.

В першу чергу хотілося б зазначити те, що в наш час не можливо точно підрахувати точну кількість дітей які працюють та потерпають від примусової праці. Це пов'язано з тим, що в нас відсутня дієва система контролю за використанням дитячої праці. Згідно з доповіддю МОП "Глобальна оцінка масштабів примусової праці у 2012 році" у світі майже 21 млн. людей є жертвами примусової праці, у тому числі 11,4 млн. жінок і дівчаток і 9,5 млн. чоловіків і хлопчиків; діти віком до 18 років складають 26%, або 5,5 млн. осіб, із загальної чисельності жертв примусової праці.

В цій же доповіді зазначалося про необхідність більш жорстких заходів протидії примусовій праці. Так, у ч. 1 ст. 150 КК України зазначається, що експлуатація дитини, яка не досягла віку, з якого законодавством дозволяється працевлаштування, шляхом використання її праці карається арештом на строк до шести місяців або обмеженням волі на строк до трьох років, з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

Д.О. Калмиков неодноразово наголошував у своїх роботах на недосконалість даної статті: відсутність чіткого поняття "експлуатація дітей", невідповідність диспозиції ч.1 ст.150 КК назві статті, недоліки кваліфікованих складів та санкцій даного злочину та інше.

Існують суперечності щодо того, що ж є основним безпосереднім об'єктом злочину передбаченого ст. 150 КК України. У науково-практичних коментарях зазначається, що безпосереднім об'єктом даного злочину виступають суспільні відносини, що забезпечують особисту волю дитини, її фізичне і психічне здоров'я. Дехто вважає, що це може бути: воля, честь, гідність, фізичне і психічне здоров'я дитини, її фізичний розвиток, освітній рівень, трудові права дітей та інше. На нашу думку основним безпосереднім об'єктом трудової експлуатації дітей є суспільні відносини, які забезпечують трудові права дітей. Адже при вчиненні експлуатації дітей шкода завдається, в першу чергу, трудовим правам дитини (в даному випадку, ми погоджуємося з думкою І.М. Доляновської).

Що стосується кримінальної відповідальності, то нажаль, в судовій практиці призначення кримінального покарання за трудову експлуатацію дітей спостерігається досить рідко. Так, наприклад за статистичними даними Державної судової адміністрації України загальна кількість злочинів проти волі, честі та гідності особи, які перебували у провадженні районних судів у 2016 році становила 185, з них незаконне позбавлення волі або викрадення людини - 113, торгівля людьми або інша незаконна угода щодо людини - 49, і лише 23 провадження складають всі інші

злочини, які віднесені до злочинів проти волі, честі та гідності особи. У 2016 році у провадженні районних судів міста Києва не перебувало жодного провадження передбаченого ст.150 КК України.

Якщо проаналізувати попередні п'ять років, то було виявлено, що навіть якщо особа і визнавалася винною у трудовій експлуатації дітей, то до неї застосовувалась найменша міра покарання, а в деяких випадках особи взагалі звільнялись від кримінальної відповідальності.

Досить часто засоби масової інформації (далі ЗМІ) показують, що було виявлено дітей, які працюють. Наприклад, 12 червня 2016 року у місті Харкові, 12 річний хлопчик пішов працювати на птахофабрику і впав у кому. Як повідомили ЗМІ він та інші школярі там підробляли без офіційних договорів про працевлаштування і без засобів індивідуального захисту, йшлося в сюжеті ТСН. Оточуючі знали, що діти працюють, і не бачили в цьому нічого поганого, адже вони заробляли "сто гривень на день". Дані випадки не поодинокі, а в деяких випадках закінчуються смертю дітей.

Актуальною проблемою на сьогодні є те, що батьки, які повинні в першу чергу захищати своїх дітей від трудової експлуатації, самі цьому сприяють. Це ще раз підтверджує, що основною причиною трудової експлуатації дітей є низький рівень життя, бідність, неможливість забезпечити потреби своїх дітей. Багато дітей-школярів навпаки бажають підзаробити. Ми вважаємо, що це є досить позитивним чинником. Однак необхідно створити умови, звертати увагу на їх стан здоров'я, фізичні і психічні можливості, і головне, не забувати, що це діти, які повинні в першу чергу здобувати освіту, розвиватися, відпочивати...

З метою привернення уваги до становища дітей, залучених до дитячої праці та підкреслення важливості боротьби із проблемами, спричиненими існуванням дитячої праці, Міжнародна організація праці започаткувала в 2002 році відзначення Всесвітнього дня боротьби за ліквідацію дитячої праці (відзначається 12 червня).

На жаль, поки що не можна говорити про існування успіхів в боротьбі із трудовою експлуатацією дітей. Однак, держава, науковці та громадськість активно продовжують шукати можливі шляхи для вирішення даної проблеми. І як вдало зазначав Ю.М. Тодика, забезпечення і захист невід'ємних прав людини - найважливіший елемент та необхідна умова стабільного розвитку соціуму. Порушення прав та свобод людини і громадянина дестабілізує суспільство, веде до конфронтації різних політичних сил, загострення внутрішньо-суспільного протистояння .